

Др Драгана М. Ћорић, доцент
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
D.Coric@pf.uns.ac.rs

ЗНАЧАЈ ЈЕЗИКА ЗА ПРАВО¹

Сажетак: *Форму правног акта одређују надлежни орган који га доноси, одговарајући његов у коме се доноси, као и облик акта у коме се доноси. Садржина сваког правног акта мора бити, бар на нивоу афирмације и смисла акта, усклађена са садржином акта који има вишу правну снагу, било због вишег места на хијерархијској лествици правних аката због доносиоца акта, било због тога што је друштво социјалне природе и садржине те дерогира овај друштво. Међутим, ни социјализација захтева форме, као ни исписивање“ садржине неког правног акта нису могући без употребе језика. У овом раду, под језиком подразумевамо способност човека да комуницира са другим особама у свом окружењу његов посебног система вербализованих знакова, обликујући на тај начин социјалне мисли у одговарајуће говорне јединице. Језик је такође у овом раду узет као средство саопштавања мисли законодавца и других доносилаца правних аката, у виду заповести, овлашћења, наредби, декларативних изјава или забрана адресатима, на начин да је садржина која се саопштава јасна и разумљива и адресатима, који су махом-неправници.*

Неки аутори сматрају да се значајем језика за право, као и самим специфичним правним језиком и правном терминологијом баве углавном само – правници, док лингвисти оснивају своје о оквирима социјалне науке, бавећи се стилистиком језика, врстама речи и нередом одбраном мајерњег језика од улива стилистици речи по сваку цену. Следећи мисао Николе Висковића да је потребно проучавајући животи права и да уредом са тим проучавање језика има кључну улогу у животи права, и ми се у овом раду бавимо – стилистиком (претежно домаћих) правника о значају језика за право, у другој половини 20. века, не занемарујући истовремено и стилистику најзначајнијих домаћих и иностраних лингвиста о истом теми.

Кључне речи: *право, језик, лингвистика, комуникација, језик права*

¹ Овај рад је резултат реализовања пројекта „Правна традиција и нови правни изазови“ који се финансира средствима Правног факултета Универзитета у Новом Саду.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

„Језик човека одређује на социолошком, психолошком и индивидуалном плану“². Са социолошког становишта језик нас одређује као једину живу јединку способну за говор³. Та способност нас ставља у групу истих јединки, са намером да међусобно унутар групе размењујемо одређене поруке⁴ путем говора, при чему се користимо – језиком. „Иако сви говоримо мање више истим језиком, појмовима, односима и конструктима, свако од нас својим посебним језиком одређује себе, своју личност, намере, циљеве и унутрашњи свет. Језик је интересантан и по томе што учествује у повратној спрези са самим друштвом, јер промене, револуције и еволуције људских система и подсистема у друштву доводе и до еволуције, револуције и промене и самог језика.“⁵ Тако неки језици престају да постоје, због малог броја својих изворних говорника, али опстају са културолошког становишта (нпр. ирски језик је скоро потпуно асимилован са енглеским језиком), док

² Ранко Бугарски, *Увод у ојцију лингвистику*, Завод за издавање уџбеника, Београд-Нови Сад 1991, 43.

³ Фердинанд де Сосир је разликовао језик (language) од говора (langage), при чему је језик део говора. И језик и говор су „друштвени производи процеса говора и збирке неопходних конвенција које треба да се усвоје да би ми реализовали процес говора као такав“. Ferdinand de Saussure, *Course in General Linguistics*, Edited by Charles Bally and Albert Sechehaye, McGraw-Hill Book Company, New York Toronto London, 2006, 9. У контексту овог рада, под језиком ћемо подразумевати *language*, који је, како де Сосир наводи, „један од добро дефинисаних објеката у оквиру хетерогене масе говорних чинова“, а који је управљен на обликовање мисли законодавца и других доносилаца правних аката у писаном облику.

⁴ У теорији постоји расправа поводом тога, да ли се у овом описаном моменту преноси порука, или значење садржаја који је предмет комуникације. Преношење порука или њихову размену (саговорнику или адресату), као сврху комуникације или као непосредну последицу исте, спомињу : Р. Бугарски, Ибид, 45; Свенка Савић, Слободанка Константиновић Вилић, Невена Петрушић, „Језик закона. карактеристике и родна перспектива „„ у зборнику : *Право и језик*, Миодраг Мићовић (ур.), Правни факултет, Универзитет у Крагујевцу, 2006, 55, 60; Slobodan Inić, *Govorite li politički*, Istraživačko izdavački centar SSO Srbije, 1984, 22; Visković Nikola, „О тумачењу правних аката „„, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 3-4/1981, 52. Остоја Крстић сматра да успешна комуникација, без обзира на њен унутрашњи садржај, подразумева да „прималац поруке схвата и разуме упућени садржај такве поруке, и да адекватно реагује на њен садржај“ (Симболи, знакови и значења у криминалистици, Завод за уџбенике и наставна средства, 1996, 60). Такође, савремена лингвистика, а посебно неуролингвистика су створиле принцип који гласи : саговорник даје значење комуникацији (*The Meaning of Communication is the response you get*). Значење речи из поруке која је предмет комуникације може добити значење које јој пошиљач није дао, првенствено због недовољног познавања, у случају теме нашег рада, правне теримнологије од стране примаоца поруке. Због тога, за потребе овог рада остајемо на становишту да је у питању пренос поруке, док елаборирање дилеме да ли је у питању пренос поруке или значења, за које ценимо да постоје ваљани разлози у корист било које од ове две опције, бисмо оставили за неки од наредних, тематски одређених радова.

⁵ Р. Бугарски, *Ibid*.

неки језици прихватају мноштво речи из других језика, који су брже и ефикасније нашли појмове и значења нових појава и односа⁶.

Језик јесте сложен систем знакова, који је утолико користан јер исти знакови могу стварати различите речи, појмове, синтагме. Његова структура је динамичка, јер је повезана са истом динамичком структуром друштва и појединачним другим динамичким структурама друштвених појава и група као што су, у смислу овог рада, држава и право. Битна карактеристика језика је и што се стално мора учити. Раније споменуте еволуција и револуција језика доводе до те сталне потребе поновног учења и изучавања, чак и унутар исте генерације људи. Циклуси модернизације су сада краћи, посебно због развоја информационих технологија. Превођење стварности употребом информатичких језика у збирке кодова има још већи и јачи повратни утицај на стварност из које црпимо своју основну инспирацију и структуру. Због тога целоживотно учење није непотребан процес, већ нужан, посебно када је језик у питању. Увек, како је тврдио Доналд Дејвидсон, може настати ново значење већ познатих речи и реченица, јер постоји неограничен број начина схватања тих речи и реченица⁷. Та значења су можда одувек била ту негде у тим речима или реченицама, само их ми повремено откривамо као нова и тиме продужујемо свој процес учења и спознавања језика.

Да би језик био у потпуности прихваћен као средство комуникације, потребно је да „учесници располажу истим кодом, тј. системом знакова или симбола на основу којих састављају поруке“⁸. Међутим, када се кодови који се користе у припреми порука разликују, као што је то могуће у случају порука које се грађанима упућују коришћењем правне, техничке, медицинске или друге стручне терминологије⁹, комуникација постаје једносмерна, нејасна, бесмислена и јавља се потреба за њеним довођењем до истог кода.

Посматрано са становишта политике, језик је често узиман као централна компонента националних идеологија у 19. и 20. веку и кључан за

⁶ Овакву појаву су приметили аутори Речника новијих англицизама, на следећи начин: „Бојазан да у датом контексту српска реч неће у потпуности одговарати енглеској и нужност да се што пре нађе реч за нови појам подстичу све интензивније преузимање српских речи. Оне се паралелно користе са српским речима али их све чешће истискују, потпуно их замењујући“. Вера Тасић, Твртко Прћић, Гордана Нејгебауер, *Речник новијих англицизама-Du you speak anglosrpski*, Zmaj, 2001, 5.

⁷ Marc A. Joseph, „Davidson: Philosophy of Language“, Текст доступан на : <https://www.iep.utm.edu/dav-lang/>. Датум приступа сајту: март 2018. Године. Такође и : Donald Davidson, *Inquiries Into Truth and Interpretation*, Clarendon Press, Oxford, 2001, 17.

⁸ Р. Бугарски, 1991, 44.

⁹ Неки аутори су идентификовали „семантичко омеђање комуникације“ – када се преносе поруке које су кодиране тако да их нико не разуме, сем оних који су непосредно учествовали у састављању порука или који добро познају управо тај код. Оваква појава доводи до тога да се само одређени уски круг људи може бавити одређеном делатношћу, јер једино они у потпуности разумеју код који се користи у одашиљању порука. Slobodan Inić, 25.

дефинисање групног идентитета, „као средство националне еманципације али и као објект националне манипулације“¹⁰. Језик има неспорно и функцију (пре)носиоца културе, поред доминантног својства да је средство комуникације и друштвене интеракције. Због језика су се водиле тактички сложене битке од оних на ратним бојиштима, јер су то биле битке за национални идентитет, историју и културу једног народа или државе¹¹. Језичка политика је зато неретко постављана као механизам за колективно памћење и „очување националног бића“¹². Због тога је и Милош Луковић означио као преломну годину у српској државној, политичкој и језичкој историји управо 1868. годину, јер је тада завршен период самосталног развоја српске државе и кренуо развој у правцу стварања веће словенске државе, „а истовремено су и Вукова језичка настојања добила своје признање“¹³.

Језик има своју структуру и правила у складу са којима живи, који морају бити исти као структура разума и морају бити једна мера кроја и савршенства, сматрао је Меша Селимовић.¹⁴ Разумевање комуникационог тока у коме нека лица учествују подразумева да познају и говоре истим језиком¹⁵, који постоји у свести чланова те говорне заједнице као један од предуслова за успешно обављање те комуникације¹⁶. Језик се мора, због свега претходно наведеног, континуирано развијати, и то увек у складу са тежњама и духом народа¹⁷, јер је језик творевина народа, од народа и за

¹⁰ Р. Бугарски, (1991, 27).

¹¹ Владислав Б. Сотировић, *Лингвистички модел дефинисања српске нације Вука Стефановића Караџића и пројекат Илије Гарашанина стварању лингвистички одређене државе Срба*, Вилњус, 2006, 4. Слично и код : Ранко Бугарски, *Језик и култура*, Библиотека XX века, БИГЗ, ур.Иван Чоловић, 2005,10,18,72. Такође видети и : Данило Н.Баста, *Младим њравословима савешти и њорук-филозофскојравне кристализације*, Драслар Партнер 2013., 12, 20-21, 43-44.

¹² В. Сотировић, 14.

¹³ Милош Луковић, *Развој српског њравног сшила*, Службени гласник, 1994, 67.

¹⁴ Меша Селимовић, *За и њрошив Вука*, Београдски издавачки графички завод Свјетлост, Београд, 1990, 92-93.

¹⁵ Овде се не бисмо ограничили само на говор, као комуникацију у којој су доминантни неки артикулисани звукови који уобличавају речи, а које примамо путем чула слуха, већ и на уопштени феномен познавања неког језика, који подразумева три сегмента: говорење тог језика, писање (у смислу граматике и правописа), и његово разумевање (као способности давања смислених одговора на истом језику). Де Сосир је иначе сматрао да језик и писање јесу два одвојена система знакова, те да систем који подржава писање постоји само да би помагао постојање језика као таквог. F. de Saussure, 24.

¹⁶ Nikolai Trubetzkoy, *Principles of phonology*, Berkeley: University of California Press, 1969, 5

¹⁷ М. Селимовић, 94. Трубецкој као лингвиста то другачије посматра, да је једини разлог постојања неког језика да говорне чинове учини могућим, да им да живот, без обзира на садржину која ће тиме бити саопштена. Садржина, да ли правна, политичка, културолошка, су небитне докле год се оне налазе у форми говорног чина, који се оживљава путем језика. Н. Трубецкој, *ibid*.

народ. Без те повезнице са народом, језик губи своју сврху и постојања, јер нема ни коме да преноси културолошке, историјске и друге поруке и поуке, нити због чега би то морао да чини¹⁸.

ОДНОС ЈЕЗИКА И ПРАВА

Још је Цереми Бентам тврдио да јуриспруденција треба да се бави значењем речи у оквиру сопствене терминологије¹⁹. Бавећи се само садржином норми и заповестима које се дају адресатима, право је често пропуштало прилике да се бави-прецизирањем и дубинском структуром и значењем сопствене терминологије, која гради норме. На овај начин би се унификовали појмови и термини који се користе у прописима у свим земљама. То би смањило, ако не и у потпуности уклонило термилошке и из тога произходеће садржинске неспоразуме.

Имајући у виду да у сваком моменту примамо неколико билиона информација а да их интегрисамо, тј. памтимо 7 ± 2 информације²⁰, јасно је да језик није довољан и адекватан начин за превођење сопствених мисли и свега што примамо путем чула²¹. Ранко Бугарски је сматрао да језик не постоји у вакууму, него да се дешава у реалитету, међу људима у свим временима и на свим просторима, те да је он променљива, релативна структура која се стално прилагођава потребама које ми, као људи, имамо у том моменту када језик користимо. Иако је реч мисао која је језиком изражена, она обухвата и оно што човек није директно спознао својим чулима, већ се

¹⁸ Витгенштајн управо говори о овоме на следећи начин: да ли је могуће да једна особа има само свој, специфични језик? Наравно да јесу, али која је сврха тог језика ако он не може да комуницира ни са ким другим, да преноси своје мисли, поруке, идеје другима- сем са самим собом. Позната као „дебата о приватном(личном) језику“, изазвала је доста пажње у свету лингвистике и филозофије језика. Видети: Duncan J. Richter, „Ludwig Wittgenstein (1889–1951)“, доступно на <http://www.iep.utm.edu/wittgens/#Н6>, датум приступа сајту: март 2018. Године.

¹⁹ Душан Врањанац, *Цереми Бенџам-један љокуцај констџиџусања љравне норме*, Монографије 15, Правни факултет Университета Унион и Службени гласник, Београд, 2011., 22.

²⁰ George A. Miller, „The Magical Number Seven, Plus or Minus Two-Some Limits on Our Capacity for Processing Information“, *Psychological Review* Vol. 101 1994., No. 2, 343-352.

²¹ Однос између мишљења, говора и језика је изузетно сложен. Језик „преводи све примљене спољне стимулусе као и резултате унутрашњих дешавања у облик који може бити мисао, изговорена или написана реч. Дакле, језик у овом контексту треба посматрати као „универзалног преводиоца“. Однос језика пак са културом је још сложенији, о томе видети више код: Миљан Миљковић, „Језик и култура“, *Зборник радова Училијског факултета*, 9, 2015, 153-164.

ослања на интерпретацију чулних описа других људи из своје околине²² и на значења која другим стварима, појавама и односима дају људи из његове околине. Тодор Подгорац је у том смислу подржавао мишљење Р. Бугарског да је „најважније значење речи оно које се своди на рефлексивно мишљење – свестан човеков напор да нешто схвати који почива на чврстој аргументацији“²³. С тим у вези, наставља Подгорац даље, ако је позитивно право веран одраз стварних међуљудских односа у областима које жели да промени или унапреди, и ако се пуноћа језика у овом смислу остварује тек у примени на конкретне случајеве, онда се процес рефлексивног мишљења одвија на линији текст законодавца- судска одлука или други појединачни правни акт.²⁴ Појединачни правни акти су „дакле, показатељ мере разумевања и адекватне употребе језика на законски текст.

Т. Подгорац даље наводи мишљење Јана Парандовског, да је: „реч моћна сила и снага, претворена у писмо; она добија неизрециву и неописиву моћ над људском мисли и маштом самим тим што је добила свој облик ван сфере мисли, те суверено може владати временом и простором.... Сваки корак напред у развоју људског ума и све његове тековине су настале на листовима хартије“²⁵. Са наведеним се можемо у потпуности сложити будући да право у једној земљи не зависи само од стања друштвених односа и потребе предвиђања могућих исхода тренутног стања у друштву, већ и од самог процеса стварања права и вештине сопствених ствараоца да то стварање и обаве. Тек „стављање на папир“ нашег степена разумевања неког законског или другог правно обавезујућег текста или норме даје том нашем мисаоном процесу живот, особине, квалитет. Комуникациона ситуација, у којој се тада узајамно налазе право и језик²⁶ је обележена бројним изазовима, по својој садржини и унутрашњој структури, које ћемо у наставку рада унеколико осветлити.

²² Све што неко разуме и може сам себи да објасни, може на исти начин објаснити и другима, сматрао еј Витгенштајн. Једина је разлика, како ми сматрамо, у томе, да ли ће особи којој се нешто објашњава бити познат код који користи особа која објашњава. Robert Wesley Angelo, „Wittgenstein’s Logic of Language“, доступно на : <https://www.roangelo.net/logwitt/>, датум приступа сајту: март 2018. Године.

²³ Тодор Подгорац, „Нека општа запажања о стварању права у контексту правне појаве опште“, у зборнику радова: *Стварање њрава*, Правни факултет Универзитета У Београду, *Србија-њравна држава*, књига 43, Београд 2000, Трећи скуп Југословенског удружења за теорију, филозофију и социологију права, Милочер 24-25. септембра 1999. године, 62.

²⁴ Т. Подгорац, *Ibid*.

²⁵ Слободан Благојевић, „Значај стварања права за правни систем“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 4/1989, 191-192.

²⁶ Теодор Фивег, „Кораци ка једног реторичкој теорији права“, *Архив за њравне и друшћивене науке*, 3/1997, 382.

ЗАШТО ЈЕ ПРАВНИ ЈЕЗИК ДРУГАЧИЈИ ОД СВАКОДНЕВНОГ?

То што се сав рад државних институција, као и само састављање закона и других општих аката нужно поставља као компликован и сложен процес, који је тешко схватљив и самим тим доступан уском кругу људи, Бентам је сматрао једним од кључних проблема којим свака правна наука треба да се бави. Тачније, он говори о својеврсној „мистификацији“ целог процеса настанка и функционисања и права и државе. Све наведено јесте донекле разумљиво, јер се тиме ограничава приступ највишим положајима и највећем утицају који се у једној држави може вршити. Контрола коју држава путем (мистификованог) права врши једнака је Бентамовом Паноптикуму²⁷- архитектонском решењу приступа и надгледања свих и свега што раде, пројектованом са првом намером контроле затвореника, ученика или било које друге веће групе људи. Тиме моћ права постаје још видљивија, а потреба за тумачем таквог права све већа.

Са друге стране, елитистичко етикетање процеса који се својим производима- правом и радом државних органа, односи на крајње конзументе, тј. саме грађане, је неоправдано²⁸. Та мистификација је изгледа највише присутна у судским одлукама, где су како неки аутори тврде „заступљени такав језик и стил који тешко да би добили прелазну оцену од стране филолога“²⁹. Наравно, није у питању потреба да судске одлуке изгледају као књижевна дела, са мноштвом метафора и другим књижевним и стилским сликама, већ их неки сматрају „недовољно писменима и језички накараднима“, те да се из њих може извући понекад и закључак о писмености и општој и правној култури онога ко ју је састављао³⁰.

Дакле, прецизно дефинисање појмова и односа који се појављују у правним текстовима, посебно у прописима, као и стварање универзалног терминолошког речника правних појмова су веома битни Бентаму за постизање идеала потпуног закона³¹. Слично истиче и Драган Митровић, „да претва-

²⁷ Jeremy Bentham, *The Panopticon Writings*. Ed. Miran Božović, London, 1995, 29-95. Нјегову идеју је касније, али искључиво у контексту надзира над затвореницима, проучавао Мишел Фуко у свом делу „Надзирати и кажњавати“. Паноптикум је остао као метафора тоталне контроле и надзора над групама људи, који могу вршити само одређена лица, посебно оспособљена за то.

²⁸ „Језик, који је основно средство комуникације се често користи као средство мистификације и опресије да би се од људи прикрила могућност реформе и промене система на боље, како више одговара обичним грађанима“. Д. Врањанац, 40.

²⁹ Бранко Петрић, „Методика, терминологија и језик одлука у кривичном поступку“, *Гласник АКВ*, октобар 1980, број 10, 29.

³⁰ Б. Петрић, 30.

³¹ Поред терминолошке прецизности и универзалности, која по Бентаму представља део потпуности закона у погледу израза, дефинисао је и потпуност у погледу повезаности

рање обичне стварности у правну стварност је могуће једино стварањем одговарајућих правних појмова, терминологије, правних односа и правних радњи³². Потребна је и мера опреза овде, јер како наводи овај аутор, „претеривање у наметању правног облика стварности може негативно да се одрази и на стварност коју право преводи на свој језик, као и на само право“.³³ Тачније, превеликим истицањем специфичности правне терминологије постоји опасност од њеног потпуног одвајања од друштвене стварности коју уређује па самим тим и неупотребљивости и неразумевања адресата како треба да поступају у одређеним ситуацијама.

Током 60-их година прошлог века неки аутори су сматрали да је оправдана појава тзв. *формалног легализма*, под којим се „подразумева такав метод у интерпретирању закона који се задовољава вербално граматичким значењем текста и подводи под своју оцену само правилност логичког закључивања у примени тога текста на конкретне односе“³⁴. То значи да логичка страна неког правног израза има превагу над језичким значењем истог те се налазимо у ситуацији да оцењујемо садржину која чак и није добро језички саопштена. Са наведеним се никако не можемо сложити, јер језички израз мора бити правилан и адекватан оним мислима или идејама које саопштава, да бисмо уопште могли оцењивати његову унутрашњу логику и усклађеност. Без језичког уравнотеженог израза, нема ни логичког смисла.

Многи домаћи аутори сматрају да и данас један од кључних проблема у процесу стварања права заправо употреба језика. Правници не користе довољно лингвистику, тврдио је Т. Подгорац³⁵. Сарадња лингвиста и правника је нужна и обавезна у сваком смислу, јер, могу пуно тога једни од других

и у погледу замисли, тј. идеје закона. Први концепт потпуности, поред већ споменуте термилошке уједначености се изражава и кроз примену те исте термилошке уједначености приликом изражавања претпостављене воље законодавца, у виду императивних заповести. Потпуност у погледу повезаности значи да закон може имати већи број одредаба које се не налазе стриктно само у једном пропису, већ и у неким другим, те заједно чине органско јединство. И на крају, потпуност у погледу замисли се оваплоћује у спречавању потенцијалног починицоца да уопште почини прекршај. Д. Врањанац, 162.

³² Драган М. Митровић, „Техника стварања права“, у зборнику радова: *Стварање њрава*, Правни факултет Универзитета У Београду, *Србија-њравна држава*, књига 43, Београд 2000, Трећи скуп Југословенског удружења за теорију, филозофију и социологију права, Милочер 24-25. септембра 1999. Године, 89.

³³ Ибид

³⁴ На страну то што је формални легализам оглашен „директно супротним потребама државе у социјализму“, ценећи ван контекста времена и идеологије која је у ово време била превлађујућа, можемо с еи становишта савременог права сложити да је оваква концепција изузетно лоша. Миленко Јовановић, „О формалном легализму“, *Архив за њравне и друшћивеме науке*, Београд, 1963, 51.

³⁵ Т. Подгорац, 58.

да науче. Термин употребљен ван свог уобичајеног контекста, или недовољно прецизно објашњен правни однос могу довести једнако до- прекршаја и то од стране чак и самих надлежних органа који о томе одлучују. Подгорац је сматрао да треба разликовати:

1. језик законодавства, тј. правни језик
2. језик правне науке и судске праксе, правнички језик.

Правни језик је тако језик којим су формулисани текстови обавезујућег права. Правни и свакодневни говорни језик се разликују по свом творцу, јер је свака индивидуа способна да формулише неки израз. У односу на свакодневни језик, правни језик је језик посебног жанра. Али и поред тога не сме да се удаљава од свакодневног језика, јер су заповести испричане правним језиком намењене за употребу управо обичним људима, а опет носе дозу специфичности. Правни језик има карактеристичан, објективан и безличан стил, стручне изразе и знатно разрађену систематику израза. Са друге стране, правничким језиком су формулисани искази о обавезујућем праву: "Језиком правне науке, тј. правничким језиком се правни језик прочишћава, употпуњује и систематизује".³⁶

Подгорац је даље сматрао да правни језик треба да буде прилагођен својој сврси, кратак и прецизан, сажет и да користи кратке и јасне реченице; тачан- да у потпуности одговара појмовима које изражава; разумљив- да се без већих тешкоћа може утврдити смисао правних прописа њиховим довођењем у везу са околностима ситуације и да се из формулације види да га је писао (домаћи) човек а не странац, и на крају да је једноставан- да се свака мисао налази на свом правом месту. Чак и сви наведени критеријуми које спомиње Подгорац се односе на недовољно прецизно језичко изражавање и на недостатке у речничком фонду унутар једног језика, и не захватају дубинску структуру и однос језика и права.

Јасминка Хасанбеговић сматра да при стварању правних норми, ми деламо речима, тј. говорним актима, али и актима свести и понашања. Говорни акти или чиновни су својеврсни начини употребе језика. Џон Серл је препознао пет начина употребе језика, како следи³⁷:

- асертивни говорни чиновни, којима саопштавамо људима ствари какве јесу;
- директивни/заповедни (наводимо или терамо људе да нешто морају да учине или да не учине);
- комисивни (обећавамо да ћемо нешто учинити);
- експресивни (изражавамо наша осећања и ставове);

³⁶ Т. Подгорац, 59.

³⁷ John R. Searle, *Expression and Meaning-Studies in the Theory of Speech Acts*, Cambridge, 1981, 4.

- декларативни (изражавамо неку вољу за променама у свету путем наших изјава и свечаних обећања, или изјавом изазивамо тренутну промену неког стања).

Посматрајући са становишта права, Ј. Хасанбеговић сматра да су за право најбитнији директивни и декларативни говорни чинови, при чему су неки сегменти права везани било само за један од ових говорних чинова, или чак и за оба. Директивне говорне чинове Ј. Хасанбеговић назива и „практичким, делањским, активистичким, којима се жели упутити на неко деловање или да се нешто учини или не учини“, док декларативне сматра „агностичким, проблемским, упитним или питајућим, којима се изражава неко сазнање или сумња у то сазнање“³⁸.

Дакле, језик у контексту свог односа према праву јесте средство изражавања диспозиција (овлашћујућих, декларативних, наређујућих и др.) и санкција, те средство изражавања утврђених чињеница једнако као и правних претпоставки и фикција.³⁹ Било да га називамо правним или правничким, правила за његову употребу треба да буду иста.

ЗАХТЕВ ПРЕЦИЗНОСТИ И РАЗУМЉИВОСТИ ПРАВНОГ САДРЖАЈА VERSUS ЗАХТЕВ СПЕЦИФИЧНОСТИ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ

Закон⁴⁰ треба да буде прецизан да би његове поруке биле схваћене и правилно примењене. Али овај општи став није довољан сам по себи. За сам процес доношења закона значајнија су питања „да ли треба да постоји разлика у погледу језичког изражавања правних правила у различитим гранама? Како треба да се поступи у оквиру истог закона са изражавањем најопштијих норми а како у погледу осталих конкретних? Да ли на систематику закона и начин излагања треба да има утицај то и у којој мери широке народне масе познају правна правила?“⁴¹

Законодавац треба да се придржава свакодневног, живог, народног језика и да од њега не одступа сем у оправданим ситуацијама⁴², при чему под народним језиком подразумевамо једну од дијалекатски доминантних варијанти

³⁸ Ј. Хасанбеговић, 60

³⁹ Ј. Хасанбеговић, *Ibid.*

⁴⁰ Иако именујемо само закон од правних аката, све написано се односи и на друге опште и појединачне правне акте. Закон се спомиње као најчешће интерпретиран правни акт, са којим највећи број и државних органа као и адресата има „контакт“, јер је полазна основа за све појединачне правне акте који се доносе у одређеним правним ситуацијама.

⁴¹ Милијан Поповић, „Белешке о језику и правној терминологији са изабраном библиографијом радова писаца народа Југославије“, сепарат *Зборника за друшћивене науке Мајшце Српске* бр 56 /1971, 163.

⁴² М. Поповић, 162.

језика, која је узета за основу књижевног језика⁴³. Народни језик увек најбоље изражава мисао и свест једног времена, он се „увек прилагођава променама у мишљењу, прати их и настаје у процесу спонтаног колективног стварања“.⁴⁴ Међутим, треба имати у виду да се „извесни термини, а понекад и цели термилошки системи употребљавају не због било какве њихове објективне надмоћи, него просто зато што они треба да покажу колико је човек који се њима служи „у току“, модеран. Неконтролисано ширење помодног термилошког жаргона може да изазове негодовање, како лингвиста разних убеђења, тако и нелингвиста и крајњих корисника неког текста⁴⁵. Приметно је масовно позајмљивање речи и стручних термина из других језика у наш језик, па и тзв. *интерференција* „продора фонолошких, граматичких и лексичко семантичких структура једног језика и систем другог језика“⁴⁶. Посебну опасност и проблем ствара преузимање речи из неког другог језика, при чему се тој речи даје другачије значење него што је у језику из којег је преузета⁴⁷, или по нашем мишљењу још гора лингвистичка појава- у недостатку адекватног кратког превода неког термина из страног језика, он се имплементира у правни систем и у правни акт у својој транскрибованој верзији, тј. онако како се изговара у том језику⁴⁸. Тежећи, дакле, неоптерећивању текста прописа сувишним речима, долазимо до парадоксалне ситуације да се реч описује са мање речи при чему је то потпуно неадекватан превод, или једноставно се пише у свом оригиналном облику- додуше, ћирилицом.

Најновија студија која се бавила односом језика и права је „Препоруке из студије о унапређењу законодавног процеса у Републици Србији“: Као

⁴³ То не значи да се одређени регионализми и локални изрази не могу користити у неком пропису, ако њихова употреба одговара потребама језичког обликовања неке норме. На крају, таквим приступом се користио и Валтазар Богишић приликом састављања Општег имовинског законика за Црну Гору 1888. Године, видети: Милош Луковић, Богишићев Законик – припрема и језичко обликовање, Српска академија наука и уметности, Балканолошки Институт, Београд, 2009, 443.

⁴⁴ М. Селимовић, 79.

⁴⁵ Ранко Бугарски, *Лингвистика у примени*, Чигоја штампа, Београд, 2007, 98.

⁴⁶ Р. Бугарски, (1991, 63).

⁴⁷ У СФРЈ су се законописци сусретали са другачијим изазовима: већ унутар саме федерације, сви федерални закони су били израђивани на српскохрватском, хрватскосрпском, македонском и словеначком језику, који иако сви припадају словенској групи језика, имају своје термилошке, граматичке, и синтаксичке специфичности. Сматрало се да сваки акт написан на било ком од ова четири наведена језика је „имао исту изворну, аутентичну снагу, односно да ниједан од језика није у посебном положају у односу на остале, те да сви текстови на свим овим језицима означавају- исте појмове, односе и последице. Radoslav Selinkić, „Upotreba jezika naroda i narodnosti prilikom objavljivanja propisa i akata saveznih organa (po Amandamnu XXXI Ustava)“, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, Београд, бр. 4/1971,455.

⁴⁸ Наведено примећују и Ендре Леч, Језичко изражавање грађанскоправних норми, докторска дисертација, Правни факултет у Новом Саду, 1987,188-190; Јовичић Миодраг, „Зашто језик и стил наших закона нису добри“, *Адвокаатура*, 2/1982, 26.

препоруке усмерене на истинско одређење односа језика и права и значаја језика за право, издвајамо следеће⁴⁹:

- потребно је успостављање и обезбеђење поштовања стандарда квалитета појединачних прописа и правног система у целини, као и обезбеђење интердисциплинарног приступа при регулацији односа у одређеној области; што значи укључивање и других стручњака у процес писања закона;
- затим, обезбедити јединствено значење свих термина унутар правног система у циљу спречавања неспоразума или злоупотреба;
- унапредити садржај образложења закона- у смислу проширивања обима обавезних елемената које образложење треба да садржи.

Када су у питању стандарди квалитета појединачних прописа⁵⁰, аутори ове студије наводе следеће:

- *Корисничке стандарде* – разумљивост, прецизност, једноставност, прегледност, приступачност грађанима и привредним субјектима, наводећи да је главно предуслов да субјекти успешно поштују прописе правилно разумевање и благовремено сазнавање садржаја правних норми.
- *Нормативнойравне стандарде* – што означава примену релевантних стандарда најбоље регулативе, употребу пречишћених правних појмова. Посебно су истакнути флексибилност и трајност прописа, као антиподи, а чији баланс је нужан.
- *Стандарде њравног облика* – који обухватају структуру норми, систематику прописа, јасну правну терминологију, прецизна правна овлашћења за понашање и поступање(и адресата и адресаната) као и друга правнотехничка правила која утичу на правни облик појединачних норми и прописа у целини.
- *Стандарде деловорности* који се односе на релевантност јасно дефинисаних проблема и услова реалног окружења а који утичу на стварање права.
- *Економске и аналитичке стандарде* – што означава могућност дефинисања очекиваних ефеката прописа, њиховог документовања и примене аналитичких поступака утврђивања трошкова спровођења прописа.
- *Стандарде њримене*, који се односе на практичност, изводљивост, и применљивост правних аката у реалности, затим прихватање од стране јавности и доступност потребних државних ресурса за адекватну примену тих правних аката.

⁴⁹ Добросав Миловановић, Немања Ненадић, Владимир Тодорић, ГИЗ, Београд, 2012, 135

⁵⁰ *Recommendation of the Council on Improving the Quality of Government Regulation* <https://legalinstruments.oecd.org/Instruments/ShowInstrumentView.aspx?InstrumentID=128&InstrumentPID=124&Lang=en&Book=False>. Приступ сајту: јануар 2018. године.

У контексту нашег рада, значајни стандарди код којих је идентификована потреба за унапређењем или барем уједначавањем су управо *кориснички сјандарди* (јер се правни акти и њихов језички облик посматрају са аспекта оних на које се ти акти примењују), *нормативнојравни сјандарди* (који се односе на спољну оквир односа језика и права) и *сјандарди јравноџ облика* (који обухватају унутрашњу структуру правних аката и правних норми, те самим тим и продубљују однос између језика и права као таквих). Верујемо да процес европских интеграција у Републици Србији може убрзати и процес развоја и уједначавања стандарда у наведеним областима.

Да би се закон учинио што разумљивијим и да би што више приближио своју садржину адресатима, потребно је, како је Радомир Лукић⁵¹ сматрао, да се:

„...1. користи језик који је *шићо* ближи народном и да се уз *његову* *јомоћ* објашњавају *јравни јомови*. Објашњавање *јравних јомова* *друћим, сродним или различитим јравним јомовима* који су једнако *неразумљиви и несхваћљиви* адресатима је *контрајпродуктивно*.

2. мисли које се желе изрећи *јрво инјерно* *шићо* *више* *јојасне*, да би се *исјие* могле касније изрећи *крајћим реченицама*. Ако нама није јасна нека мисао коју *јромишљамо*, ни *њен* језички, *сјољни* облик нам *неће* *бићи* јасан, чак и да се користи *свакодневни, народни џовор*.

3. *јрецизно одреди јонашање адресата* и *адресаната* у *зависности* од *јтога* на кога се *норме* односе. Овај *захјев* је *јовезан* *нераскидиво* са *јрејходним, јтачније* *шићо* *јасније* и *јрецизније* *одређење* *мисли*, *самим јим* и *зайовесити*, *учинимо*, *јим* *јре* *ће* *језички* *сјољни* облик *бићи* *јаснији* и *јрименљивији*.

4. *изврши јровера* *разумљивости* *језика*, *јуштем* *јрејходноџ* *јоказивања* *обичном* *јраћанину* и *јроверити* се *јре* *коначноџ* *сјављања* у *законодавни јосјујак* *јоџ* *јредлога* *акта*, *његова* *разумљивости*“.

Данило Баста сматра да треба „изоставити све неважно и споредно, а очувати све суштинско и неопходно...избегавати расплнутост, стремити ка сажетости, тежити ка језгровитости“⁵². Иако је своје препоруке усмерио према писаним правним расправама, ми употребну вредност ових савета видимо у свету – писања правних аката.

ЗАКЉУЧАК

„Писати јасним и разумљивим стилем је много теже, јер до једноставности треба нарасти“⁵³, писао је Љубомир Јовић. Стварање одговарајућег

⁵¹ Радомир Лукић, *Методологија јрава*, Правни факултет, Београд, 1987, 53.

⁵² Д. Баста, 43-33.

⁵³ Љубомир Ив. Јовић. *Језик закона*, друго допуњено издање, Завод за уџбенике и наставна средства Београд, 1995, 101-103.

језичког израза је једнако захтевно као и стварање нове мисли и њено интерно прецизирање. Речима, тврди даље Љ. Јовић, ми подучавамо и себе и друге о својим мислима и делима које желимо да наше речи произведу⁵⁴. Наш развијени мисаони свет, све оне информације које примамо путем чула су несазнате док не буду саопштене речима-усменим или писаним путем. Дакле, „језичко мајсторство“ је главни предуслов за приступање оваквом раду, и истовремено очекивани исход мисаоног и језичког процеса стварања права. Осећај за праву реч, којом се дефинише наша мисао и којом ће бити изражен део правне норме, мора бити истанчан и усавршен. У супротном, наше мисли, као и у контексту овог рада мисли законодавца ће остати сакривене и несаопштене.

Потреба за јасним језичким изражавањем приликом стварања права се ретко када налази у првих пет захтева или начела који се морају поштовати приликом процеса стварања права⁵⁵. Језик је средство кодирања садржаја права⁵⁶ и због тога се нужно мора налазити у врху хијерархије начела у складу са којима се ствара право. Језик је истовремено и средство развоја права, јер се путем њега изражава сва сложеност друштвених односа које право нормира, и повратно, право коришћењем језика учествује у обогаћивању речничког фонда, али и у продубљивању унутрашње структуре језика самог. „Без језика нема права“⁵⁷, јер се путем језика саопштавају психички акти којима, уз акт воље о њиховом саопштавању, и чине саме норме и само право. Улога језика стога сеже даље од његове пуке комуникацијске и улоге преносиоца садржаја права друштву и обрнуто.

⁵⁴ Љ. Јовић, 47-49

⁵⁵ Лајчо Клајн, „Актуелна теоретска методолошка питања правног нормирања друштвених односа“, *Зборник Радова Правног факултета у Новом Саду*, 4/1989, 253-254. Овај аутор начело „јасности језичких израза“, поставља тек на 12. место од својих 17 принципа које треба имати у виду при обликовању нормативних текстова, после : сагледавања потребе и могућности правног регулисања неког друштвеног односа, начела јасности и одређености циљева друштвене политике, начела применљивости нормативног акта и других. Индикативно је да је свако од ових начела и њихова практичка димензија условљена заправо језичком јасноћом.

⁵⁶ Мелита Дундић, „Савремени разлози за аргументовано правно одлучивање у поступку стварања и примене правних норми“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 1-3/1991, 68.

⁵⁷ Драгиша Дракић, „О стилу језика закона“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 1/2012, 371.

*Dragana M. Ćorić, Ph.D., Assistant Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
D.Coric@pf.uns.ac.rs*

The Significance of Language for Law

Abstract: *The form of a legal act is determined by the competent body that adopts it, the appropriate procedure in which it is adopted, and the form of the act in which it is adopted. The content of any legal act must be, at least at the level of abstraction and the content of the act, in line with the content of an act that has a higher legal force, either because of the higher position on the hierarchical scale of legal acts due to the competent body that adopts it, or because other act is of special nature and content and derogates this other. However, neither the respect of the requirements of the form, nor the printing of the contents of a legal act are possible without the use of language.*

In this paper, under the term „language“ we mean the ability of a man to communicate with other people in his own environment, through a special system of verbalized characters, thus forming his own thoughts into appropriate voice/written messages. Language is also taken in this paper as communication between the legislator and other legal entities and citizens, in the form of orders, declarative statements, prohibition, etc. in such a way that the content being communicated is clear and understandable to the addressees, who are mostly not legally educated.

Some authors consider that only lawyers emphasize the significance of the language for law, as well as the significance of language for the specific legal language and legal terminology, while linguists remain strictly within their own science, dealing with the structure of language, the types of words and often by defending the mother tongue from the influence of foreign words at all costs. We agree with the thought of Nikola Visković that it is necessary to study the life of law, and parallel with this, we also must study the language, which plays a key role in the life of law. In this paper we deal with the views of (mostly domestic) lawyers on the importance of language for law during the second half of the 20th century, while having in mind, at the same time, the views of the most important domestic and foreign linguists on the same topic.

Keywords: *law, language, linguistics, communication, language of law.*

Датум пријема рада: 04.02.2018.